

Research Paper

The identification and prioritization of components effective in the development of tourism in Mahdishahr

Navid Saeedi Rezvani ✉: *Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban planning, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran*

Hamidreza Talkhabi: *PhD, Department of Human Geography, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran.*

Mitra sadat atri: *Master's student, Department of Human Geography, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran.*

Keywords:

Tourism,
Exploratory Factor
Analysis,
Sustainable
Development,
Tourist Attractions,
Mahdishahr

Received:

29 May 2025

Received in

revised form:

10 August 2025

Accepted:

22 August 2025

pp: 40-61

ABSTRACT

Tourism, as one of the most important solutions for sustainable local development, plays a key role in improving the quality of life, increasing employment, economic dynamism, and preserving cultural heritage. Successful development of urban tourism requires identifying the factors that affect the attraction and retention of tourists, especially in lesser-known destinations such as the city of Mahdishahr. The present study aimed to identify, classify, and prioritize the factors that affect the development of tourism in this city. The research method is descriptive-analytical and based on a quantitative approach, and data collection was carried out using a structured questionnaire. The statistical population included tourists entering the city of Mahdishahr during a specific time period, and sampling was carried out using a simple random method. Exploratory factor analysis was used in SPSS software to analyze the data to identify the latent structure of variables and key factors. The research findings indicate the identification of 9 main factors affecting tourism in Mahdishahr, including: service infrastructure (2.084), cultural-traditional attractions (1.349), tangible tourism experience (1.497), security and historical heritage (0.848), socio-cultural security (0.883), natural attractions and accessibility (0.915), diversity of hospitality and accommodation services (1.115), information-environmental guidance (1.004), and cultural-historical information (0.359). Among these factors, factors such as service infrastructure, cultural attractions, and tourism experience have a higher coefficient and are of significant importance in attracting tourists. The results of this study can provide a basis for designing sustainable tourism development policies and promoting Mahdishahr's position on the country's tourism map. The findings of this study can also create an analytical framework for decision-making at the local and regional levels and help urban managers, policymakers, and tourism activists in effective destination planning and management.

DOI:

Corresponding author (Email: Navidsaeidirezvani@Yahoo.Com)

Copyright © 2022 The Authors. Published by Kharazmi University. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Tourism is recognized as one of the most dynamic and important global industries that plays a significant role in the economic, social, and cultural development of various regions. The continuous growth in the number of tourists and the increase in income from this sector are indicators of the importance of this industry at the global level. However, without careful planning and identification of factors affecting tourism development, this industry can lead to problems such as regional imbalance, environmental degradation, and changes in local lifestyles. Mahdishahr County in Semnan Province has significant potential for tourism development due to its strategic geographical location, natural landscapes, and cultural-historical attractions; however, these capacities have not been properly identified or exploited. This is due to challenges such as inadequate tourism infrastructure, lack of integrated management, and lack of a participatory decision-making framework. Therefore, identifying and prioritizing factors affecting tourism development in this region can pave the way for evidence-based decision-making and achieving sustainable development. The aim of this research is to identify and classify the key factors affecting tourism development in Mahdishahr, and its main question is: What are the main factors affecting tourism development in Mahdishahr County and how can they be classified?

Methodology

This is a descriptive-analytical study that aims to identify and analyze the factors affecting tourism development in Mahdishahr County. Data were collected in the field and quantitatively, and the statistical population included citizens and tourists in Mahdishahr City. Sampling was done by simple random sampling and the sample size was determined based on a 95% confidence level of 385 people. Standard questionnaires were used to collect data, and the data were entered and analyzed in SPSS software after coding. In this study, exploratory factor analysis (EFA) was used to identify underlying structures and reduce data dimensions. Also, the KMO index and Bartlett's sphericity test were used to assess sampling adequacy. Considering the assumption of normal data distribution, parametric methods were used first, and if this assumption was violated, nonparametric methods were used. ArcGIS software was also used for spatial analysis and mapping of tourism patterns and attractions. The combination of statistical and spatial methods provided the necessary basis for a better understanding of the region's tourism potential and the design of development solutions.

Results and discussion

The findings of this study, by identifying nine key components including: service infrastructure, cultural-traditional attractions, tangible tourism experience, security and historical heritage, socio-cultural security, natural attractions and accessibility, diversity of hospitality-accommodation services, information-environmental guidance, and cultural-historical information, present a comprehensive framework of factors affecting tourism development in Mahdishahr County. These findings show that tourism development in this city is multidimensionally influenced by physical, cultural, social, and managerial elements. Based on the results, service infrastructure with the highest factor loading plays a pivotal role in facilitating the tourism experience. This finding is consistent with the results of Tizro's (1404) research, in which six factors of competence, social, human resources, information technology, flexibility and sensitivity, and market responsiveness were identified as key components in the tourism supply chain. Also, this finding is consistent with the research of Kazemieh (1403), which emphasized the direct impact of infrastructure and amenities on residents' support for tourism development. The components of cultural-traditional attraction and tangible tourism experience have also been identified as important factors in attracting tourists, which have also

been considered in the studies of Mottaghi et al. (1400) and Bijani et al. (1401). In the dimension of security and historical heritage, the results also showed that the formation of a positive perception of the destination depends on a safe environment with a strong historical identity, which is in line with the studies of Yongguang Zhu et al. (2022). Also, weaknesses in components such as cultural-historical information and access to natural attractions can create serious obstacles in the path of inclusive tourism, an issue that has also been raised in the research of Teixeira et al. (2024). Overall, the findings of this study emphasize the need to design comprehensive tourism development plans that consider various physical, cultural, social, security, and informational dimensions. This approach has also been introduced in the studies of Shi et al. (2021) and Yen et al. (2021) as a basis for promoting perceived trust and safety of the destination. Therefore, the model presented in this study can be used as a practical model for effective planning in small cities with similar tourism capacities.

Conclusion

This study was conducted with the aim of identifying the factors affecting tourism in Mahdishahr County using exploratory factor analysis. The findings showed that nine components including service infrastructure, cultural-traditional attraction, tangible tourism experience, security and historical heritage, socio-cultural security, natural attractions-accessibility, cultural-residential hospitality diversity, information-environmental guidance, and cultural-historical information, play the most important role in explaining the data and identify a multidimensional pattern of the tourism situation of this city. The results showed that service infrastructure and cultural and natural attractions play a key role in attracting tourists, while tourism experience and sense of security also act as indirect but important factors in tourists' decision-making. It is suggested that tourism planners in Mahdishahr guide development based on these multiple dimensions and prioritize strengthening infrastructure, improving accessibility, enhancing service quality, and raising awareness of cultural and historical heritage. Also, it is necessary to pay attention to components with lower factor loads in future planning. Overall, this research can be a scientific framework for designing sustainable tourism development strategies in Mahdishahr County.

Funding

In writing this article, part of the content is derived from the comprehensive tourism plan of Mahdishahr, which was completed for the Mahdishahr Municipality in the year 1401 (2022-2023).

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی گردشگری

شاپای الکترونیکی:

درگاه مجله: <https://gtp.khu.ac.ir>

مقاله پژوهشی

شناسایی و اولویت بندی مؤلفه های مؤثر بر توسعه گردشگری شهر مهدی شهر

نوید سعیدی رضوانی*: استادیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران

حمیدرضا تلخابی: دکتری گروه جغرافیای انسانی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

میترا سادات عطری: کارشناسی ارشد گروه جغرافیای انسانی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

ارجاع: سعیدی رضوانی، نوید؛ تلخابی، حمیدرضا؛ عطری، میترا سادات. (۱۴۰۴). شناسایی و اولویت بندی مؤلفه های مؤثر بر توسعه گردشگری شهر مهدیشهر، جغرافیا و برنامه ریزی گردشگری، ۱(۳)، ۴۰-۶۱.

DOI:

چکیده:

گردشگری به عنوان یکی از مهم ترین راهکارهای توسعه پایدار محلی، نقشی کلیدی در ارتقاء کیفیت زندگی، افزایش اشتغال، پویایی اقتصادی و حفظ میراث فرهنگی ایفا می کند. توسعه موفق گردشگری شهری مستلزم شناسایی مؤلفه های مؤثر بر جذب و حفظ گردشگران، به ویژه در مقاصد کمتر شناخته شده ای چون شهر مهدی شهر است. پژوهش حاضر با هدف شناسایی، طبقه بندی و اولویت بندی مؤلفه های تأثیرگذار بر توسعه گردشگری در این شهر انجام شده است. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر رویکرد کمی بوده و گردآوری داده ها با استفاده از پرسشنامه ساختاریافته انجام شده است. جامعه آماری شامل گردشگران ورودی به شهر مهدی شهر در بازه زمانی مشخص بوده و نمونه گیری به روش تصادفی ساده انجام شده است. برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش تحلیل عاملی اکتشافی در نرم افزار SPSS استفاده گردید تا ساختار پنهان متغیرها و عوامل کلیدی شناسایی شود. یافته های تحقیق حاکی از شناسایی ۹ عامل اصلی تأثیرگذار بر گردشگری شهر مهدی شهر است که شامل: زیرساخت های خدماتی (۲,۰۸۴)، جاذبه های فرهنگی - سنتی (۱,۳۴۹)، تجربه ملموس گردشگری (۱,۴۹۷)، امنیت و میراث تاریخی (۰,۸۴۸)، امنیت اجتماعی - فرهنگی (۰,۸۸۳)، جاذبه های طبیعی و دسترسی (۰,۹۱۵)، تنوع خدمات پذیرایی و اقامتی (۱,۱۱۵)، راهبری اطلاعاتی - محیطی (۱,۰۰۴) و اطلاع رسانی فرهنگی - تاریخی (۰,۳۵۹) می باشد. که از بین این عوامل، عامل هایی مثل زیرساخت خدماتی و جاذبه های فرهنگی و تجربه گردشگری از ضریب بالاتری برخوردار هستند و اهمیت چشمگیری در جذب گردشگر دارند. نتایج این مطالعه می تواند مبنایی برای طراحی سیاست های توسعه گردشگری پایدار و ارتقاء جایگاه مهدی شهر در نقشه گردشگری کشور فراهم آورد. همچنین یافته های این پژوهش می تواند چارچوبی تحلیلی برای تصمیم سازی در سطح محلی و منطقه ای ایجاد کرده و به مدیران شهری، سیاست گذاران و فعالان حوزه گردشگری در برنامه ریزی و مدیریت اثربخش مقاصد کمک نمایند.

واژه های کلیدی:

گردشگری،
تحلیل عاملی اکتشافی،
توسعه پایدار،
جاذبه های گردشگری،
مهدی شهر

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۳/۰۸

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۵/۱۹

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۵/۳۱

صفحات: ۴۰-۶۱

ناشر:

دانشگاه خوارزمی

مقدمه

گردشگری امروزه به عنوان یکی از پویاترین و مهم‌ترین بخش‌های اقتصاد جهانی شناخته می‌شود که نقش برجسته‌ای در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق مختلف ایفا می‌کند. رشد مستمر تعداد گردشگران داخلی و خارجی و همچنین افزایش قابل توجه درآمدهای حاصل از این بخش در سطح جهانی، گواهی بر اهمیت این صنعت است. با این حال، گسترش پایدار گردشگری در هر منطقه‌ای نیازمند وجود زیرساخت‌ها و شرایط خاصی است. عواملی چون آب و هوای مساعد، دسترسی به آثار تاریخی و فرهنگی، وجود جاذبه‌های طبیعی، رعایت آداب و رسوم محلی، توسعه زیرساخت‌های خدماتی و حمل‌ونقلی، فراهمی امکانات اقامتی و تفریحی و نیز ارتقای کیفیت خدمات ارائه‌شده به گردشگران، از جمله شاخص‌های کلیدی هستند که باید در برنامه‌ریزی‌های توسعه گردشگری مورد توجه قرار گیرند (مسعودی راد و همکاران، ۱۴۰۴).

این صنعت در سال‌های اخیر تأثیر زیادی بر رشد اقتصادی کشورها گذاشته و به یکی از منابع اصلی درآمد ارزی، افزایش تولید ناخالص داخلی و توسعه منطقه‌ای تبدیل شده است. توسعه گردشگری نه تنها فرصت‌های شغلی گسترده‌ای ایجاد می‌کند، بلکه به بهبود شاخص‌های اقتصادی مانند افزایش درآمد بنگاه‌های محلی و درآمدهای مالیاتی دولت نیز کمک می‌نماید. با این حال، گسترش گردشگری ممکن است پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی به همراه داشته باشد و تغییراتی در سبک زندگی جوامع میزبان ایجاد کند. از این رو، بررسی دقیق اثرات گردشگری برای برنامه‌ریزی پایدار در این حوزه ضروری است (کاظمی، ۱۴۰۱). این صنعت شامل گروه‌های متعددی از ذی‌نفعان، از جمله گردشگران، ساکنان محلی، کارآفرینان و نهادهای دولتی و خصوصی است که هر یک دیدگاه‌ها و انتظارات متفاوتی در مورد توسعه گردشگری دارند (Kruczek et al., 2022، سجاسی قیداری، ۱۴۰۳).

ذی‌نفعان گردشگری نه تنها انتظارات متفاوتی از این صنعت دارند، بلکه برای خود و مقصد گردشگری نیز کارکردهای متنوعی قائل هستند. این تفاوت در منافع و انتظارات، به‌ویژه در شرایطی که سازوکارهای تعاملی و همگرایی وجود ندارد، می‌تواند منجر به بروز تعارضات میان گروه‌های مختلف ذی‌نفع شود. از جمله این تعارضات می‌توان به اختلافات میان جوامع محلی و شرکت‌های گردشگری یا گردشگران، تضاد منافع بین ساکنان بومی، نهادهای دولتی و همچنین تعارض میان بخش خصوصی گردشگری و دولت اشاره کرد. مدیریت این تعارضات از طریق سیاست‌گذاری‌های مشارکتی و برنامه‌ریزی مبتنی بر درک منافع مشترک، برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری امری ضروری است (wang, 2021 & Djurkin & Soldić Frleta, 2021 & KC.Birendra et al. 2021). بروز چنین تعارضاتی در مقاصد گردشگری نه تنها می‌تواند به کندی یا رکود فعالیت‌های گردشگری منجر شود، بلکه پیامدهایی نظیر تخریب منابع زیست محیطی به دلیل بهره‌برداری ناپایدار، زیان‌های اقتصادی، کاهش سطح معیشت ساکنان محلی، بروز شکاف‌های اجتماعی و ناامنی‌های ناشی از تضاد منافع را به همراه دارد. در مجموع، ادامه این وضعیت می‌تواند مانع جدی در مسیر تحقق اهداف توسعه پایدار

گردشگری باشد (Lee, 2022). در دنیای معاصر، گردشگری به‌عنوان یکی از پدیده‌های کلیدی اقتصادی و اجتماعی، نقش مهمی در فرآیند توسعه ایفا می‌کند و به‌عنوان ابزاری مؤثر برای دستیابی به اهداف توسعه محور شناخته شده است. این صنعت دارای ماهیتی چندبخشی و ساختاری پیچیده است، به‌طوری‌که بخش‌ها و عناصر متعددی در آن دخیل بوده و هر یک به نوعی بر عملکرد و پویایی آن تأثیر می‌گذارند. بنابراین، دستیابی به توسعه موفق در حوزه گردشگری نیازمند شناسایی دقیق ابعاد مختلف مؤثر در نظام گردشگری، تحلیل روابط متقابل میان این مؤلفه‌ها و ارزیابی اثرگذاری آن‌ها بر یکدیگر است (تابش و همکاران، ۱۴۰۳).

همچنین عواملی چون رشد جمعیت، گسترش شهرنشینی، افزایش مشکلات زندگی شهری و شیوع اختلالات روانی در میان ساکنان شهرها، به همراه پیشرفت‌های فناوری ارتباطات و حمل و نقل، افزایش درآمدها و گسترش اوقات فراغت، بستر مناسبی برای رشد صنعت گردشگری فراهم کرده‌اند. در واقع کیفیت امکانات گردشگری مانند اقامتگاه‌های متنوع، رستوران‌هایی با منوهای متنوع و فعالیت‌های تفریحی جالب عامل مهمی است که بر تجربه بازدیدکنندگان و جذابیت یک مقصد تأثیر می‌گذارد. (Ardira et al., 2024)، خدیور و هاشمی باغی، (۱۴۰۳) این صنعت در اشکال متنوعی از جمله اکوتوریسم و گردشگری سلامت ظهور یافته و پس از جنگ جهانی دوم، به واسطه توسعه شهرنشینی، کاهش ساعات کاری، بهبود زیرساخت‌ها و ارتقای آگاهی عمومی، رشد قابل توجهی داشته است. امروزه، گردشگری به‌عنوان یکی از نمادهای بارز تمدن معاصر و یکی از بزرگ‌ترین و متنوع‌ترین صنایع جهانی به شمار می‌آید که تأثیرات گسترده‌ای بر ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی جوامع دارد (خادمی و همکاران، ۱۳۹۴).

سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه گردشگری در ایران از دوره‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی نشأت گرفته و به ویژه از برنامه سوم عمرانی مورد توجه قرار گرفته‌اند. در برنامه چهارم، با اختصاص فصل جداگانه‌ای به گردشگری، اقداماتی برای توسعه زیرساخت‌ها و جذب گردشگران خارجی انجام شد (احمدی، ۱۴۰۲). امروزه در کشور، گردشگری به‌عنوان عاملی حیاتی برای اقتصاد، با قابلیت ایجاد فرصت‌های شغلی و تولید درآمد، به یک راهکار مؤثر در توسعه تبدیل شده است (باعقیده و همکاران، ۱۴۰۱). کشور ایران با داشتن منابع طبیعی متنوع و پشتوانه‌ی تاریخی و فرهنگی چند هزارساله، از ظرفیت بالایی برای توسعه گردشگری برخوردار است. با این حال، به‌رغم این پتانسیل‌ها، نتوانسته جایگاه مطلوبی در صنعت گردشگری کسب کند. یکی از دلایل اصلی این وضعیت، نقصان زیرساخت‌های گردشگری مانند حمل و نقل، خدمات اقامتی، امنیت و برنامه‌ریزی استراتژیک است. بنابراین، توسعه پایدار گردشگری در ایران نیازمند توجه جدی به تقویت این زیرساخت‌ها می‌باشد. (مسعودی راد و همکاران، ۱۴۰۴)

بسیاری از شهرهای کوچک با جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی، با بهره‌برداری هوشمندانه از منابع گردشگری، نتوانسته‌اند توسعه پایدار خود را تسریع کنند و به حفظ هویت فرهنگی و حفاظت زیست محیطی کمک نمایند. در نتیجه، گردشگری به‌عنوان ابزاری کارآمد برای توسعه منطقه‌ای و کاهش نابرابری‌های اقتصادی شناخته می‌شود. شهر مهدی‌شهر به‌واسطه موقعیت جغرافیایی، پیشینه تاریخی و تنوع فرهنگی _ طبیعی خود، از ظرفیت‌های بالقوه

گسترده‌ای برای توسعه گردشگری برخوردار است. از جمله جاذبه‌های طبیعی شاخص این منطقه می‌توان به جنگل‌های رودبارک، منطقه پرور، غار دربند، کوه نیزوا و چشمه‌های متعدد مانند روزیه اشاره کرد که این شهرستان را به یکی از مقاصد مهم اکوتوریسم در استان سمنان بدل کرده‌اند.

باتوجه به این واقعیت، توسعه هدفمند گردشگری می‌تواند زمینه ساز تحول اقتصادی، افزایش اشتغال، بهبود زیرساخت‌ها و ارتقای تعاملات فرهنگی در سطح محلی باشد؛ از این رو شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در شهرستان و شهر مهدی‌شهر به صورت علمی و نظام‌مند و در قالب تعیین سیاست‌های اجرایی مؤثر، می‌تواند خطوط کلان این حوزه را در اختیار برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران قرار دهد. در همین راستا، این پژوهش در پی پاسخ به این سوال پژوهش است که: عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شهر مهدی‌شهر کدام‌اند؟

باتوجه به اهمیت شناخت پیشینه موضوع و تعمیق فهم مفاهیم مرتبط، در ادامه به بررسی و تحلیل برخی از مطالعات کلیدی و مرتبط با توسعه گردشگری پرداخته می‌شود.

تیزرو (۱۴۰۴) پژوهشی با عنوان «اولویت‌بندی عوامل زیربنایی چابک‌سازی زنجیره تأمین در صنعت گردشگری شهر اصفهان» با هدف شناسایی و رتبه‌بندی عوامل کلیدی مؤثر بر چابکی زنجیره تأمین در بخش گردشگری این شهر انجام شده است. روش گردآوری داده‌ها در این تحقیق، مبتنی بر نمونه‌گیری غیراحتمالی و هدفمند بوده و از تکنیک گلوله برفی استفاده شده است. بر اساس نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها، این عوامل به ترتیب اولویت رتبه‌بندی شدند: عوامل شایستگی، اجتماعی، منابع انسانی، فناوری اطلاعات، انعطاف‌پذیری و حساسیت و پاسخگویی به بازار. این یافته‌ها می‌تواند در برنامه‌ریزی استراتژیک و بهبود عملکرد زنجیره تأمین در صنعت گردشگری شهر اصفهان مورد استفاده قرار گیرد.

خدیو و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی با عنوان «شناسایی عوامل مؤثر بر گردشگری رویداد با رویکرد کتاب سنجی و شبکه‌های عصبی مصنوعی (ANN)» از نوع تحقیقات کیفی و کمی است و از نظر هدف کاربردی است و روش بررسی کتاب سنجی آن سیستماتیک با نرم افزار VOSviewer و زبان برنامه ریزی R انجام شده است. روش نمونه‌گیری این پژوهش نمونه‌گیری دردسترس است و در تعیین تعداد نمونه از جدول مورگان استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که متغیرهای رسانه‌های اجتماعی، تجربه و جاذبه‌های گردشگری، رضایت، وفاداری، نگرش‌های، درگیری ذهنی و وابستگی به محل بر قصد بازدید مجدد اثرگذار می‌باشند.

کاظمیه (۱۴۰۳) در پژوهشی با عنوان «ارائه مدل ساختاری برای توسعه گردشگری روستایی در استان آذربایجان شرقی از دیدگاه ساکنان با رویکرد نظریه تبادل اجتماعی»، که از نوع تحقیقات توصیفی-همبستگی و کاربردی است و با روش علی ارتباطی و تحلیل کاتریس کوارینانس-واریانس انجام شده است و از نظر شیوه جمع‌آوری اطلاعات، این تحقیق در حوزه مطالعات میدانی قرار دارد و هدف آن تحلیل نگرش و حمایت ساکنان روستایی از توسعه گردشگری در آذربایجان شرقی، بر پایه نظریه تبادل اجتماعی است، نتایج نشان می‌دهد که ادراک تأثیرات مثبت گردشگری با رضایت و حمایت ساکنان رابطه مثبت، و تأثیرات منفی با کاهش

حمایت ارتباط دارد. بر این اساس، توجه به منافع و برداشت‌های جوامع محلی در سیاست‌گذاری گردشگری ضروری است.

احمدی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان "تحلیل مضامین عقلانیت در سند چشم‌انداز توسعه میراث فرهنگی و گردشگری کشور"، که با هدف تحلیل نوع عقلانیت حاکم بر سند چشم‌انداز توسعه گردشگری و میراث فرهنگی ایران، با رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون و با هدف اکتشافی انجام شده است، نتایج نشان می‌دهد عقلانیت ابزاری بر سند غالب بوده و سهم عقلانیت هماهنگ ساز ناچیز است. بر این اساس، بازنگری سند با تأکید بر رویکردهای ترکیبی و هماهنگ ساز توصیه می‌شود.

بیژنی و همکاران (۱۴۰۱)، پژوهشی کیفی با عنوان «نقش سیاست خارجی در جذب گردشگر در چشم‌انداز ۱۴۰۴» انجام شده است، از طریق مصاحبه‌های تخصصی با کارشناسان و بررسی اسناد معتبر گردآوری و با روش توصیفی-تحلیلی، نتایج نشان می‌دهد که همسویی سیاست‌های خارجی با اهداف توسعه گردشگری در سطح متوسط تا پایین قرار دارد و وجود یک سیاست خارجی منسجم و هماهنگ می‌تواند به طور قابل توجهی جذب گردشگران فرهنگی، تاریخی، دینی و سلامت را افزایش دهد.

متقی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «رویکرد ژئوپلیتیکی در رقابت گردشگری شهری با شاخص جاذبه گردشگری: مطالعه موردی تهران در مقایسه با سایر شهرها» که با داده‌های جاذبه‌های گردشگری از منابع رسمی سال ۱۳۹۵ گردآوری و به منظور رتبه‌بندی استان‌ها از روش TOPSIS و نرم افزار Arc Map استفاده شده است.

تکسیرا و همکاران^۱ (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان "چگونه می‌توان سامانه‌های اطلاعاتی را برای بهبود گردشگری فراگیر توسعه داد: پیشنهاد یک نقشه راه برای حمایت از توسعه راه‌حل‌های قابل‌دسترس" به بررسی چالش‌های گردشگری پرداخته و نشان می‌دهد که کمبود اطلاعات شفاف و دقیق درباره تسهیلات قابل‌دسترس برای افراد دارای ناتوانی و سالمندان، مانعی اصلی برای مشارکت آنان در گردشگری است. نبود اطلاعات معتبر در مورد امکانات مختلف، حس ناایمنی و بی‌اعتمادی ایجاد می‌کند. نتایج تحقیق بر اهمیت توسعه زیرساخت‌های اطلاعاتی دقیق و جامع برای ارتقای گردشگری فراگیر تأکید دارد.

یونگ گوانگ زو و همکاران^۲ (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «درک احساس امنیت نسبت به مقاصد گردشگری» با رویکرد ساخت‌گرایی اجتماعی، به بررسی چگونگی شکل‌گیری احساس امنیت گردشگران در مراحل پیش، حین و پس از سفر پرداخته است. داده‌ها از یک شبکه اجتماعی گردشگری چینی استخراج و تحلیل مضمون انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد احساس امنیت مفهومی پویا و وابسته به شرایط زمانی - مکانی است و می‌تواند مبنای سیاست‌گذاری‌های مؤثر در مدیریت مقصد قرار گیرد.

1. Teixeira et al

2. Yongguang Zou et al

ین و همکاران^۱ (۲۰۲۱) در پژوهشی با رویکرد کمی به توسعه و اعتبارسنجی مقیاس «اقلیم ایمنی مقصد» پرداخته و از روش‌های روان‌سنجی برای سنجش ادراک گردشگران نسبت به آمادگی و واکنش مقصد در برابر تهدیدات استفاده کرده است. نتایج نشان می‌دهد که اقلیم ایمنی نقشی کلیدی در شکل‌گیری تصویر ذهنی، اعتماد گردشگر و تصمیم به سفر مجدد دارد.

شیه و همکاران^۲ (۲۰۲۱) در پژوهشی باهدف توسعه مقیاسی چندبعدی برای سنجش ایمنی ادراک‌شده گردشگران انجام شده است که شامل ابعاد انسانی، تسهیلات، محیط طبیعی، اجتماعی و مدیریتی است. این ابعاد بر پایه نظریه سیستم‌های ایمنی و مدل FM طراحی شده‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد این مدل ابزاری معتبر و کاربردی برای تحقیقات کمی در حوزه ایمنی گردشگری است.

بررسی پژوهش‌های داخلی و خارجی نشان‌دهنده آن است که موضوعات مرتبط با توسعه گردشگری از جمله عوامل مؤثر بر حمایت محلی، سیاست‌گذاری، دسترسی و امنیت گردشگری در سطح ملی و بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته است. با این حال، اکثر این مطالعات در سطح کلان و بدون تمرکز بر ویژگی‌های منطقه‌ای یا شهری انجام شده‌اند. همچنین، پژوهش‌هایی که بتوانند به طور نظام‌مند و مبتنی بر شواهد، مؤلفه‌های مؤثر بر گردشگری را در شهرهای کوچک و میانی مانند مهدی‌شهر شناسایی و اولویت‌بندی کنند، کمتر دیده شده است. بنابراین، این تحقیق با هدف پر کردن این شکاف، به شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری در شهر مهدی‌شهر پرداخته و زمینه لازم برای برنامه‌ریزی مبتنی بر شناخت دقیق از ظرفیت‌ها و الزامات منطقه‌ای را فراهم می‌کند.

ادبیات نظری

گردشگری به دلیل ماهیت بین‌رشته‌ای خود، قابلیت تفسیر از دیدگاه‌های متنوع را دارد و همین ویژگی منجر به شکل‌گیری تعاریف متعدد از آن شده است (بیژنی و همکاران، ۱۴۰۱). سازمان جهانی گردشگری^۳ (UNWTO) گردشگری را به صورت زیر تعریف کرده است: «گردشگری مجموعه‌ای از فعالیت‌هایی است که فرد در حین سفر به مکانی خارج از محیط معمول زندگی خود، برای مدتی کوتاه‌تر از یک سال متوالی و با اهدافی چون تفریح، تجارت یا شرکت در رویدادهای مختلف انجام می‌دهد. این فعالیت‌ها به طور مستقیم با هدف کسب درآمد در منطقه مقصد انجام نمی‌شوند». این تعریف از گردشگری، مرزهای مکانی، زمانی و انگیزشی گردشگری را مشخص کرده و پایه‌ای برای شناسایی و مطالعه پدیده گردشگری در سطح بین‌المللی محسوب می‌شود. (محمودزاده و همکاران، ۱۴۰۳؛ Vanhove, 2022).

در سال‌های اخیر، صنعت گردشگری به عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی با قابلیت ایجاد اشتغال و مولدسازی منابع محلی، توجه بسیاری از کشورها و شهرهای دارای پتانسیل گردشگری را به خود جلب کرده

1. Yen et al

2. Xie et al

3. United Nations World Tourism Organization (UNWTO)

است. در این میان، کیفیت زیرساخت‌های گردشگری به عنوان یکی از شاخص‌های کلیدی در جذب و حفظ گردشگران مطرح است. زیرساخت‌ها شامل امکانات جانبی و مکمل، تجهیزات، سیستم‌ها، فرآیندها و منابع لازم برای عملکرد هر مقصد است، بطوری که از نظر تئوری بین توسعه گردشگری و زیرساخت‌ها رابطه بسیار قوی وجود دارد. (عباس زاده و پروین، ۱۴۰۴) زیرساخت‌های خدماتی شامل شبکه حمل و نقل، امکانات اقامتی، خدمات بهداشتی و رفاهی، فضاهای عمومی، نشانگرهای جهت‌دهی و دسترسی به اینترنت و ارتباطات، همگی در شکل‌گیری تجربه مطلوب گردشگری نقش دارند و رضایت گردشگران به طور مستقیم تحت تأثیر کیفیت زیرساخت‌های موجود در مقصد گردشگری قرار دارد. در این راستا، زیرساخت‌های با کیفیت نه تنها تجربه گردشگری را تسهیل می‌کنند، بلکه بر تمایل به بازگشت مجدد و توصیه مقصد به دیگران تأثیر چشمگیری دارند. این عوامل در نهایت منجر به افزایش ماندگاری و هزینه‌کرد گردشگران و در نتیجه افزایش درآمدهای حاصل از گردشگری می‌شوند. در نتیجه، ارتقای کیفیت زیرساخت‌ها نه تنها می‌تواند به افزایش رضایت گردشگران منجر شود، بلکه در صورت مدیریت صحیح، می‌تواند رفاه جامعه محلی را نیز بهبود بخشد و زمینه لازم برای توسعه گردشگری پایدار را فراهم کند. به بیان دیگر، رضایت گردشگران از یک سو سبب بازگشت و تداوم بازدید گردشگران به مقصد می‌شود و از سوی دیگر در ترغیب دوستان و آشنایان به دیدار از مقصد مؤثر است. (ایمانی خوشخو و فرهادی یونکی، ۱۴۰۱) بنابراین، ضروری است که در برنامه‌ریزی‌های آتی، زیرساخت‌های گردشگری به عنوان یک ستون اصلی در تصمیم‌گیری‌های توسعه‌ای مورد توجه قرار گیرند.

در فضای گردشگری شهری، منابع و امکانات موجود تعیین‌کننده الگوی رفتاری گردشگران هستند و این الگوها در تعامل با ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهر، تحت تأثیر ساختارهای فضایی گردشگری شکل می‌گیرند. این در حالی است که تغییرات اجتماعی می‌توانند باعث جدایی و تحول ساختار فضایی گردشگری از ساختار فضایی کلی شهر شوند از سوی دیگر، شهرهایی که به عنوان شهرهای گردشگرپذیر شناخته می‌شوند، معمولاً کارکردهای متنوعی را ارائه می‌دهند و در واقع شهرهای چندکاربره محسوب می‌شوند. این چندگانگی کارکردها موجب جذب طیف گسترده‌ای از گردشگران با انگیزه‌های متفاوت می‌شود. یکی از چالش‌های اساسی شهرهای کوچک و متوسط، عدم انعطاف ساختارهای برنامه‌ریزی در مواجهه با رشد ناگهانی گردشگری و فشارهای حاصل از آن بر خدمات شهری و منابع محلی است. برنامه‌ریزی فضایی اغلب فاقد شفافیت، یکپارچگی و شاخص‌های سنجش‌پذیر برای مدیریت گردشگری شهری است و تنها در قالب مفاهیم کلی چون «فرهنگ» یا «اقتصاد» به آن اشاره می‌شود (Klepej & Marot, 2024).

در ادامه، به معرفی تعدادی از نظریه‌های مطرح شده طی دهه اخیر پرداخته می‌شود که هر یک به نوعی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری را تحلیل کرده‌اند.

ازجمله این نظریه‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

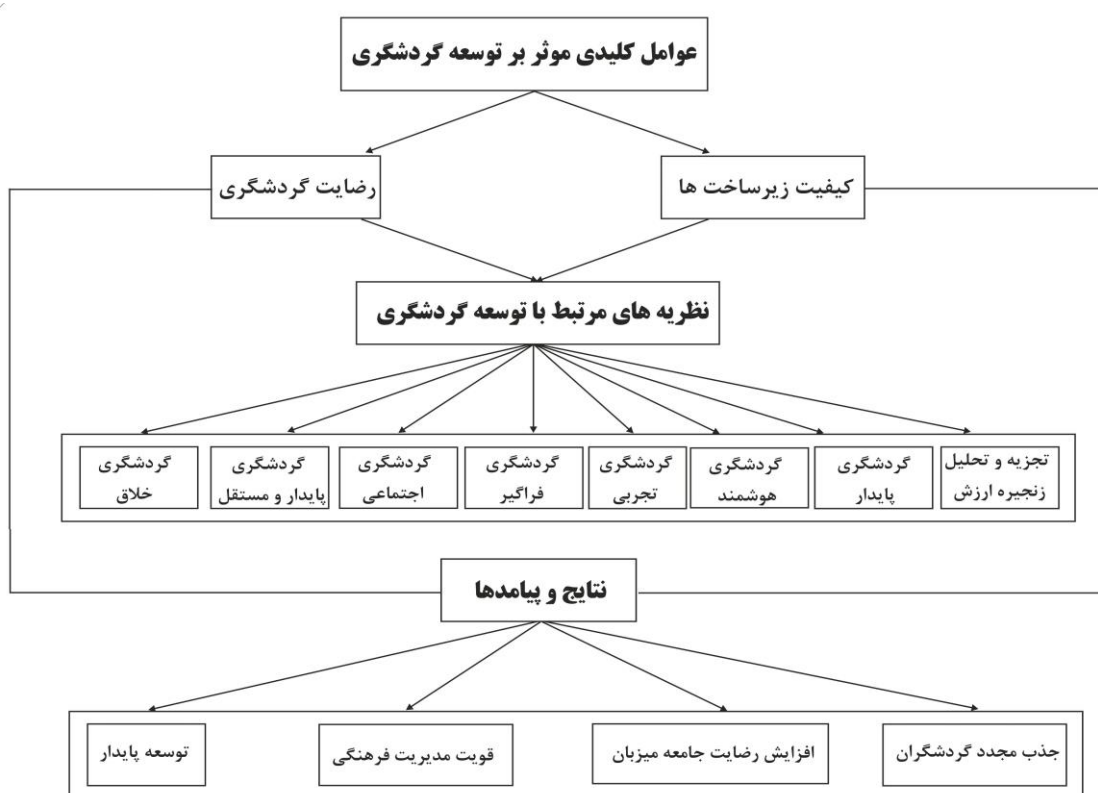
شماره	نظریه	تعریف	هدف	منبع
۱	تجزیه و تحلیل زنجیره ارزش ^۱	شناسایی فعالیت‌های کلیدی در فرآیند تولید خدمات گردشگری که باعث ایجاد ارزش افزوده می‌شوند	بهینه‌سازی زنجیره ارزش برای بهبود تجربه گردشگر و تقویت مزیت رقابتی مقصد	Porter, 2014
۲	گردشگری پایدار ^۲	توسعه گردشگری با حفظ تعادل میان نیازهای گردشگران، جوامع میزبان و محیط‌زیست	تضمین بهره‌مندی نسل‌های آینده از ظرفیت‌های گردشگری بدون آسیب به اکولوژیک و اجتماعی	Buckley, 2012
۳	گردشگری هوشمند ^۳	بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته برای بهینه‌سازی تجربه گردشگر و مدیریت مقاصد	تسهیل مدیریت کارآمد و پایدار مقاصد و افزایش رضایت گردشگران	Xiang, 2017
۴	گردشگری تجربی ^۴	تأکید بر تجربه‌های عاطفی، حسی و شخصی‌سازی شده گردشگران	خلق تجربه‌های خاص و متفاوت برای ایجاد مزیت رقابتی پایدار	Kim, 2015
۵	گردشگری پایدار و مسئول ^۵	ایجاد توازن میان منافع اقتصادی، حفاظت محیط‌زیست و احترام به فرهنگ‌های محلی	تداوم‌پذیری مقاصد گردشگری و عدالت اجتماعی با مشارکت جوامع میزبان	Gursoy, 2018
۶	گردشگری اجتماعی ^۶	دسترسی برابر به فرصت‌های گردشگری برای تمامی اقشار جامعه	ارتقای عدالت اجتماعی، انسجام فرهنگی و بهبود کیفیت زندگی	Spitler, 2018
۷	گردشگری فراگیر ^۷	فراهم آوردن دسترسی و فرصت‌های برابر برای افراد دارای نیازهای خاص	حذف موانع فیزیکی، اجتماعی و فرهنگی برای تجربه‌ای راحت و رضایت‌بخش	Blichfeldt & Halkier, 2015
۸	گردشگری خلاق ^۸	مشارکت فعال گردشگران در خلق فرهنگ و هنر محلی از طریق فعالیت‌های تعاملی	تقویت هویت فرهنگی مقصد و توسعه پایدار محلی	Smith & Richards, 2013

به طور کلی از عوامل کلیدی در توسعه گردشگری، رضایت‌مندی گردشگران و کیفیت خدمات ارائه‌شده است که نه تنها در جذب مجدد گردشگران مؤثر است، بلکه حمایت جامعه میزبان را نیز افزایش می‌دهد (Gursoy et al., 2020؛ Fakfare & Wattanacharoensil, 2020) و از زیرساخت‌ها و تأسیسات گردشگری شامل امکانات اقامتی، پذیرایی، حمل‌ونقل و خدمات رفاهی نیز نقش اساسی در تسهیل سفر و ارتقای تجربه گردشگر دارند. در این میان، برنامه‌ریزی گردشگری با رویکرد جامع و یکپارچه، به‌عنوان ابزاری راهبردی برای هدایت توسعه پایدار گردشگری محسوب می‌شود و با هدف ارتقای کیفیت زندگی، استفاده از مزایای اقتصادی، و کاهش نابرابری‌های فضایی انجام می‌گیرد (نظم‌فر و همکاران، ۱۴۰۱). گردشگری پایدار نیز با تأکید بر حفظ منابع طبیعی، فرهنگی و تعادل میان منافع اقتصادی و زیست‌محیطی، به‌عنوان راهکاری برای جلوگیری از پیامدهای

1. Value Chain Analysis
2. Sustainable Tourism Theory
3. Smart Tourism Theory
4. Experiential Tourism Theory
5. Sustainable and Responsible Tourism
6. Social Tourism
7. Inclusive Tourism
8. Creative Tourism

منفی توسعه بی‌رویه گردشگری مطرح است (ضرابی و همکاران، ۱۳۹۰؛ علیپور و بایندر، ۱۳۹۴؛ توکلی‌نیا و هرائینی، ۱۳۹۷).

مدل مفهومی ارائه شده در این پژوهش به منظور شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در شهر مهدی شهر طراحی شده است. با توجه به ظرفیت‌های بالای این شهر در زمینه گردشگری، شامل جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی، شناسایی و دسته‌بندی این عوامل می‌تواند به توسعه پایدار و مؤثر گردشگری در منطقه کمک شایانی نماید. در شکل شماره یک، مدل مفهومی پژوهش بر اساس مفاهیم مرتبط ارائه شده است:

شکل (۱). مدل مفهومی پژوهش

منبع: نگارندگان

روش تحقیق

این پژوهش از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی است که با هدف شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در شهرستان مهدی شهر انجام شده است. روش جمع‌آوری داده‌ها، به صورت میدانی و کمی بوده است. جامعه آماری شامل شهروندان و گردشگران حاضر در شهر مهدی شهر بود و نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده و اتفاقی انجام شد. حجم نهایی نمونه‌ها بر اساس سطح اطمینان ۹۵ درصد، معادل ۳۸۵ نفر تعیین شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه‌های استاندارد و معتبر استفاده گردید و داده‌های جمع‌آوری شده پس از کدگذاری در نرم‌افزار SPSS وارد و تحلیل شدند. در این مطالعه، برای شناسایی ساختارهای عاملی زیربنایی و کاهش ابعاد داده‌ها، از روش تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) بهره گرفته شد. همچنین، شاخص KMO و آزمون کرویت بارلت برای ارزیابی کفایت نمونه‌گیری و امکان انجام تحلیل عاملی مورد استفاده قرار گرفتند. با توجه به

نوع داده‌ها و فرض نرمال بودن توزیع آن‌ها، در ابتدای تحلیل‌های آماری از روش‌های پارامتریک استفاده شد. علاوه بر این، به منظور تحلیل فضایی و نقشه‌سازی الگوها و جاذبه‌های گردشگری شهرستان مهدی‌شهر، از نرم‌افزار ArcGIS بهره‌برداری شد. تلفیق روش‌های آماری و تحلیل‌های فضایی در این پژوهش، درک عمیق‌تری از وضعیت فعلی و پتانسیل‌های گردشگری منطقه فراهم کرد و زمینه لازم برای طراحی راهکارهای مدیریتی و برنامه‌ریزی دقیق‌تر توسعه گردشگری را مهیا ساخت.

محدوده مورد مطالعه در این پژوهش شهرستان و شهر مهدی‌شهر (با نام قدیمی سنگسر) است که در شمال شرق استان سمنان واقع شده و به دلیل موقعیت جغرافیایی استراتژیک خود، در مسیر اصلی ارتباطی میان مناطق مرکزی و شمالی کشور قرار دارد. جمعیت شهرستان و شهر مهدی‌شهر براساس آمار سال ۱۳۹۵، به ترتیب معادل ۴۷۴۷۵ و ۲۴۴۸۵ نفر است. این منطقه و شهر از لحاظ موقعیت فضایی، دارای ظرفیت بالقوه‌ای برای توسعه گردشگری است. وجود تنوع نسبی در مناظر طبیعی شامل دشت، کویر و زنجیره کوه‌های اطراف، همراه با شرایط آب و هوایی نسبتاً معتدل در فصول مختلف، این شهر را به یک مقصد گردشگری عبوری و اقامتی تبدیل کرده است. وجود مناطقی چون جنگل‌های پرور، رودبارک، کوه نیزوا، غار آهکی دربند، چشمه‌های متعدد و چشم‌اندازهای چهارفصل، شهرستان مهدی‌شهر را به یکی از قطب‌های گردشگری طبیعی در استان سمنان تبدیل کرده است. از مجموع ۷۳۷ جاذبه طبیعی شناسایی شده در استان، ۷۶ مورد آن در مهدی‌شهر قرار دارد که نشانگر سهم بالای این شهرستان از گردشگری طبیعت محور است. اقلیم کوهستانی، همراه با دسترسی آسان به مناطق ییلاقی، امکان توسعه گردشگری سلامت و ماجراجویانه را نیز فراهم می‌آورد. در بُعد فرهنگی - تاریخی، مهدی‌شهر دارای آثار متعددی از دوره‌های مختلف تاریخی است. آثار باستانی چون خرنند، شیر قلعه، امامزاده قاسم، کافر قلعه و تپه‌های تاریخی، در کنار آیین‌ها، غذاهای سنتی، پوشاک محلی و شیوه زندگی ایلانی، بستر مناسبی برای جذب گردشگران علاقه‌مند به تاریخ و فرهنگ ایرانی فراهم می‌کند. این شهرستان از ۲۰۴ اثر تاریخی قابل ثبت، تاکنون موفق به ثبت ملی ۱۱۱ اثر شده است.

باوجود این ظرفیت‌های متعدد، هنوز استفاده نظام‌مند و برنامه‌ریزی‌شده‌ای از این قابلیت‌ها صورت نگرفته است. نبود زیرساخت‌های کافی از جمله اقامتگاه‌های مناسب، ضعف در تبلیغات و معرفی جاذبه‌ها، کمبود دفاتر خدمات گردشگری و فقدان مدیریت یکپارچه گردشگری، از جمله موانع اصلی پیشروی توسعه گردشگری مهدی‌شهر است. این شهرستان در سال ۱۳۹۵ دارای تنها ۳ هتل و مهمانسرا با ظرفیت ثابت ۷۶ تخت بوده و فاقد مسافرخانه و مهمان‌پذیر است. در همان سال، ضریب اشغال تخت ۴۰ درصد گزارش شده که اگرچه نسبت به سال‌های قبل افزایش یافته، اما در مقایسه با ظرفیت واقعی منطقه همچنان پایین است. تنها یک دفتر خدمات مسافرتی و دو رستوران بین‌راهی در سطح شهرستان فعال بوده‌اند. از نظر گردشگری مذهبی نیز، وجود مزارها و اماکن متبرکه، این شهرستان را به مکانی با ظرفیت قابل توجه در جذب گردشگران زیارتی تبدیل کرده است. با این حال، هنوز برنامه‌ریزی جامعی برای استفاده از این ظرفیت‌ها در دستور کار قرار نگرفته است.

جدول (۲). برخی از شاخص‌های کلیدی بخش جهانگردی شهرستان مهدیشهر

ردیف	عنوان	واحد	سال				
			۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵
۱	تعداد گردشگران وارد شده خارجی	نفر	۰	۷۴	۷۹	۸۶	۹۳
۲	تعداد گردشگران وارد شده به شهرستان	نفر	۰	۱۷۱۴۰	۱۷۱۴۰	۱۸۱۷۵	۱۹۱۸۷
۳	تعداد کل بناها و آثار تاریخی شناسایی شده	اثر	۸۶	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷
۴	تپه‌ها و محوطه‌های باستانی	اثر	۴۹	۴۹	۴۹	۴۹	۴۹
۵	تعداد موزه‌های تاریخی و فرهنگی	باب	۰	۰	۰	۰	۰
۶	تعداد کل بازدیدکنندگان از موزه‌ها و آثار تاریخی	نفر	۰	۰	۰	۰	۰
۷	تعداد اماکن تاریخی تحت نگهداری و مدیریت	تعداد	۳	۳	۴	۵	۵
۸	کل اماکن تاریخی ثبت شده یا قابل ثبت	تعداد	۱۵۲	۱۹۷	۱۹۷	۱۹۸	۲۰۴
۹	تعداد اماکن تاریخی ثبت شده در مجامع بین‌المللی	تعداد	۰	۰	۰	۰	۰
۱۰	کل اماکن تاریخی ثبت شده	تعداد	۸۹	۱۰۵	۱۰۵	۱۰۵	۱۱۱

مأخذ: اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان سمنان، ۱۴۰۰

تحلیل وضعیت فعلی نشان می‌دهد که برای تحقق توسعه پایدار گردشگری در مهدی‌شهر، شناسایی دقیق، طبقه‌بندی و اولویت‌بندی ظرفیت‌ها ضروری است. اتخاذ رویکردی مبتنی بر مشارکت جوامع محلی، آموزش نیروی انسانی، سرمایه‌گذاری هدفمند در زیرساخت‌ها، تبلیغات مؤثر و ایجاد هماهنگی میان نهادهای متولی، می‌تواند زمینه‌ساز تحولی بزرگ در عرصه گردشگری شهرستان شود. این رویکرد، علاوه بر ایجاد فرصت‌های شغلی، ارتقاء درآمد و رونق اقتصادی، به حفظ منابع طبیعی، تقویت هویت فرهنگی و توسعه ارتباطات اجتماعی نیز کمک خواهد کرد و جایگاه مهدی‌شهر را در نقشه گردشگری استان و کشور ارتقاء خواهد داد (طرح جامع گردشگری مهدی‌شهر، ۱۴۰۱: ۱۱۸).

جدول (۳). فهرست موقعیت مکانی برخی جاذبه‌های گردشگری شهر مهدیشهر

ردیف	نام جاذبه گردشگری	نوع جاذبه	مختصات جغرافیایی	
			طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی
۲	غار دربند	طبیعی تاریخی	۵۳۲۱۹	۳۵۴۴۵۳
۳	موزه عشایر ایل سنگسر	تاریخی فرهنگی	۵۳۲۱۲۲	۳۵۴۲۵۱
۴	امامزاده قاسم زیارت	مذهبی	۵۳۲۱۳۷	۳۵۴۳۱۸
۵	حسینیه المهدی	مذهبی	۵۳۲۱۱۶	۳۵۴۲۴۶
۶	کافر قلعه	تاریخی فرهنگی	۸۳۱۶۸	۳۵۴۲۴۳
۷	موزه سنگ و فسیل و عشایر	تاریخی فرهنگی	۵۳۲۱۱۴	۳۵۴۴۴۵
۸	خانه حاج چراغ پارسا	تاریخی فرهنگی	۵۳۲۲۰	۳۵۴۲۳۷
۹	خانه کیپور (عمارت خیل خان)	تاریخی فرهنگی	۵۳۲۰۵۶	۳۵۴۲۳۸
۱۰	خانه صباغیان	تاریخی فرهنگی	۵۳۲۱۲۱	۳۵۴۲۵۱

مأخذ: اداره میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی شهر مهدیشهر، ۱۴۰۰

در چشم‌انداز توسعه گردشگری استان و اهداف کلان بر منابع گردشگری متنوع و خدمات مناسب، در مسیر دستیابی به سهم بیشتری از بازار گردشگری ملی و بین‌المللی برای استان و شهر مهدی‌شهر تأکید شده است. اهداف کلان طرح جامع گردشگری استان بر توسعه پایدار، تنوع‌بخشی به محصولات گردشگری، رونق اقتصاد محلی، ارتقای کیفیت زندگی، احیای آثار تاریخی، افزایش آگاهی عمومی و بهبود مدیریت گردشگری متمرکز است. در این چارچوب، شهرستان مهدی‌شهر به‌عنوان یکی از نواحی گردشگری اصلی با تأکید بر توسعه جمعیتی، حفاظت زیست محیطی، گسترش صنعتی، کشاورزی نوین و گردشگری تخصصی معرفی شده و زیرساخت‌های ارتباطی و اجتماعی آن نیز در حال ارتقا است.

امامزاده قاسم (ع) مهدی‌شهر

هتل سنگسر (خانه تاریخی هژیر یزدانی)

پارک آبشار مهدی‌شهر

اقامتگاه گردشگری سرای ایل سنگسر

مسجد پامنار

شکل (۳). برخی آثار گردشگری شهر مهدی‌شهر (منبع: نگارندگان)

یافته‌ها

در این پژوهش، روش تحقیق به صورت توصیفی-تحلیلی و با استفاده از داده‌های حاصل از پرسشنامه‌های ساختارمند جمع‌آوری شده از بین ۳۸۵ نفر از شهروندان و گردشگران مهدی شهر انجام شد. ابزار گردآوری داده‌ها شامل شاخص‌هایی مانند دسترسی و حمل‌ونقل، امکانات اقامتی، جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی-تاریخی، خدمات و امنیت گردشگری و رفتار مردم محلی بود که هر یک نقش مهمی در شکل‌گیری تجربه و رضایت گردشگران دارند. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و ابزارهای آماری پارامتریک تحلیل شدند و با به کارگیری مدل تحلیل عاملی اکتشافی و همچنین، شاخص KMO و آزمون کرویت بارتلت برای ارزیابی کفایت نمونه‌گیری مورد استفاده قرار گرفتند. مؤلفه‌های اصلی مؤثر بر توسعه گردشگری استخراج و رتبه‌بندی گردیدند. این رویکرد علمی و منسجم، ضمن ارتقای اعتبار یافته‌های پژوهش، زمینه لازم برای برنامه‌ریزی دقیق و تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد در توسعه گردشگری مهدی شهر را فراهم کرد.

جدول (۴). عوامل استخراج شده و درصد تغییرات آن‌ها بر اساس واریانس نهایی تبیین شده

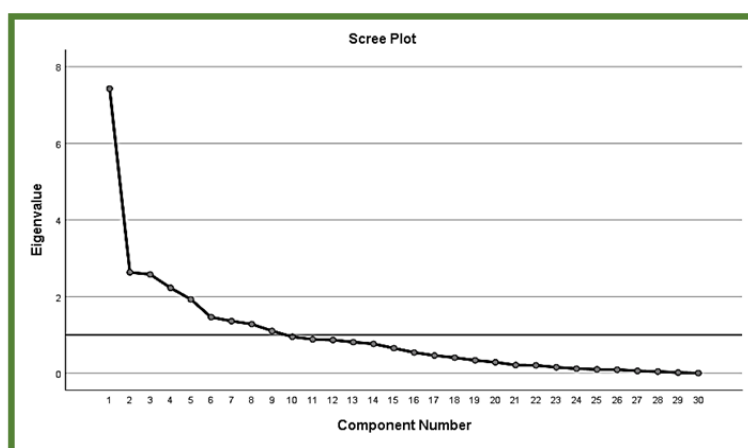
عامل	مقادیر ویژه		مجموع ضرایب عامل چرخش داده نشده		مجموع ضرایب عامل چرخش داده شده	
	کل	واریانس	کل	واریانس	کل	واریانس
۱	۷,۴۲۸	۲۴,۷۶۲	۷,۴۲۸	۲۴,۷۶۲	۳,۹۳۲	۱۳,۱۰۸
۲	۲,۶۳۴	۸,۷۸۰	۲,۶۳۴	۸,۷۸۰	۲,۹۲۹	۹,۷۶۳
۳	۲,۵۷۹	۸,۵۹۸	۲,۵۷۹	۸,۵۹۸	۲,۴۶۸	۸,۲۲۶
۴	۲,۲۲۸	۷,۴۲۸	۲,۲۲۸	۷,۴۲۸	۲,۳۶۰	۷,۸۶۶
۵	۱,۹۲۸	۶,۴۲۷	۱,۹۲۸	۶,۴۲۷	۲,۲۹۰	۷,۶۳۴
۶	۱,۴۶۳	۴,۸۷۷	۱,۴۶۳	۴,۸۷۷	۲,۲۲۱	۷,۴۰۳
۷	۱,۳۶۰	۴,۵۳۴	۱,۳۶۰	۴,۵۳۴	۲,۰۲۲	۶,۷۴۰
۸	۱,۲۸۲	۴,۲۷۴	۱,۲۸۲	۴,۲۷۴	۲,۰۱۳	۶,۷۱۰
۹	۱,۱۰۴	۳,۶۸۲	۱,۱۰۴	۳,۶۸۲	۱,۷۷۴	۵,۹۱۲

منبع: نگارندگان

این جدول حاوی معیارهای مختلف واریانس محاسبه شده در سه بخش مجزا است که هر یک به بررسی دقیق‌تر داده‌ها و الگوهای موجود در روابط بین متغیرهای پژوهش می‌پردازند. بخش نخست شامل مقادیر ویژه (Eigenvalues) است که وضعیت کلی داده‌ها را نشان می‌دهد. در این بخش، تمام متغیرهای وارد شده در تحلیل عاملی به صورت یک ساختار واحد در نظر گرفته می‌شوند. این رویکرد امکان درک جامع‌تر از ساختار کلی داده‌ها و تعیین میزان تأثیر هر مؤلفه بر کل را فراهم می‌کند. واریانس تعیین شده توسط هر مؤلفه نیز به طور جداگانه محاسبه شده است و نسبت آن نسبت به کل واریانس مشخص شده است. با توجه به اینکه تمام مؤلفه‌ها دارای مقدار ویژه بیشتر از یک هستند، می‌توان نتیجه گرفت که این ۹ مؤلفه به خوبی قادرند پاسخ‌های پرسش‌نامه را خلاصه کنند و ابعاد اصلی موضوع مورد مطالعه را به خوبی بازتاب دهند. این یافته نشان از نقش مهم این

مؤلفه‌ها در تبیین ساختار داده‌ها دارد و به شناسایی الگوهای پنهان و روابط منطقی بین متغیرها کمک می‌کند. در این جدول، جمع تجمعی واریانس نیز گزارش شده است.

طبق این داده‌ها، مؤلفه اول با مقدار ویژه ۷,۴۲۸ توانسته است ۲۴,۷۶ درصد از کل واریانس داده‌ها را تبیین کند. این رقم نشان‌دهنده اهمیت برجسته این مؤلفه در ساختار کلی داده‌ها و نقش کلیدی آن در شناسایی عوامل مؤثر بر موضوع پژوهش است. در مقابل، مؤلفه‌های بعدی به تدریج واریانس کمتری را توضیح می‌دهند؛ به طوری که مؤلفه نهم تنها ۳,۶۸ درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داده است. این کاهش تدریجی نشان‌دهنده این است که هرچه شماره مؤلفه افزایش می‌یابد، اهمیت آن در تبیین ساختار داده‌ها کاهش می‌یابد. در مجموع، این ۹ مؤلفه حدود ۶۰,۷۳ درصد از کل واریانس داده‌ها را تبیین می‌کنند. این یافته نشان‌دهنده قابلیت بالای این مؤلفه‌ها در شناسایی الگوهای پنهان در داده‌ها و ارائه یک تصویر منسجم از روابط بین متغیرهای مورد بررسی است. چنین تحلیلی می‌تواند به محققان کمک کند تا درک عمیق‌تری از نحوه تأثیرگذاری متغیرها بر یکدیگر پیدا کنند و در نتیجه، برنامه‌ریزی‌ها و استراتژی‌های مدیریتی و توسعه‌ای خود را با دقت و اطمینان بیشتری طراحی کنند.

شکل (۴). نمودار مقادیر ویژه و عدد مؤلفه (عامل) با توجه به ترتیب استخراج

منبع: نگارندگان

نمودار شن‌ریزه به عنوان یک ابزار اساسی در تحلیل عاملی، نقش حیاتی در تعیین تعداد مؤلفه‌های معنادار و لازم برای حفظ در مدل ایفا می‌کند. این نمودار که بر اساس نتایج تحلیل داده‌های میدانی از ساکنان شهرستان مهدی شهر استان سمنان استخراج شده است، به صورت تصویری مقادیر ویژه^۱ هر یک از مؤلفه‌ها را به ترتیب از بزرگ به کوچک نشان می‌دهد. در این نمودار، محور عمودی مقادیر ویژه و محور افقی شماره مؤلفه‌ها را نمایش می‌دهد. الگوی کاهشی شیب‌خط در ابتدا تند است که نشان‌دهنده وجود مؤلفه‌هایی با قدرت بالای تبیین واریانس است. شیب نمودار به طور قابل توجهی کاهش یافته و خط به حالت تقریباً افقی درمی‌آید. این موضوع بیانگر آن است که مؤلفه‌های بعد از این نقطه نقش چشمگیری در تبیین واریانس کل داده‌ها ندارند. بر اساس این نمودار، ۹

1. Eigenvalues

مؤلفه کلیدی شناسایی شدند که بیشترین واریانس تجمعی داده‌ها را تبیین می‌کنند. در این تحلیل، مؤلفه‌هایی که دارای مقدار ویژه بیشتر از یک هستند، به عنوان عواملی با تأثیر آماری معنادار شناخته شدند.

عدد یک به عنوان یک معیار استاندارد عمل می‌کند؛ زیرا مؤلفه‌هایی که بتوانند واریانسی بیشتر از یک را توضیح دهند، قادرند به طور مؤثرتری به درک ساختار داده‌ها و روابط بین متغیرهای پژوهش کمک کنند. در مقابل، مؤلفه‌هایی که با کاهش شیب خط در نمودار همراه هستند، واریانس کمتری را تبیین می‌کنند و بنابراین می‌توانند از مدل حذف شوند. در مجموع، این ۹ مؤلفه حدود ۷۳,۳۶ درصد از کل واریانس داده‌ها را تبیین می‌کنند و بنابراین به عنوان ابعاد اصلی مؤثر بر گردشگری در مهدی‌شهر شناسایی شدند. این یافته‌ها نشان می‌دهند که استفاده از نمودار شن‌ریزه در کنار معیارهای آماری مانند مقدار ویژه، می‌تواند به تحقیقات کیفی و کمی در شناسایی الگوهای پنهان در داده‌ها و تبیین ساختارهای پیچیده متغیرها کمک کند. این رویکرد، به ویژه در پژوهش‌های مرتبط با توسعه گردشگری و برنامه‌ریزی شهری، ابزاری قدرتمند برای اتخاذ تصمیمات مبتنی بر داده فراهم می‌کند.

جدول حاضر نتایج حاصل از تحلیل عاملی اکتشافی را به منظور شناسایی ابعاد مختلف مؤثر بر توسعه گردشگری در شهر مهدی‌شهر ارائه می‌دهد. این تحلیل با استفاده از ضرایب بار عاملی متغیرهای مطالعه شده، الگوی توزیع و ساختار این عوامل را به خوبی آشکار می‌کند. بر اساس معیارهای استاندارد، شاخص‌هایی که دارای بار عاملی بالاتر از ۰,۴ هستند، به عنوان مؤلفه‌های معنادار در تشکیل هر بعد شناخته شده‌اند. این رویکرد اطمینان می‌دهد که تنها شاخص‌هایی با قدرت بالای تبیینی در ساختار عاملی نهایی حفظ شوند. نتایج تحلیل نشان می‌دهد که ۹ مؤلفه اصلی قادرند حدود ۷۳,۳۶ درصد از واریانس کل داده‌ها را توضیح دهند. این یافته نشان‌دهنده توانایی بالای این ابعاد در شناسایی الگوهای پنهان در داده‌ها و ارائه چارچوبی منسجم از عوامل مؤثر بر جذب و حفظ گردشگران در شهر مهدی‌شهر است. هر یک از این مؤلفه‌ها شامل گروهی از شاخص‌هایی است که از لحاظ مفهومی و عملکردی با یکدیگر ارتباط دارند و می‌توانند نقش مهمی در شکل‌گیری تجربه گردشگری ایفا کنند. شاخص‌های موجود در هر عامل، از طریق بار عاملی خود نسبت به آن مؤلفه، قدرت ارتباط خود را با بعد ذکر شده نشان می‌دهند.

ردیف	شاخص	بار عاملی	عنوان عامل
۱	تابلو‌گذاری و راهنمایی شدن مسیرها	۰٫۸۶۷	
۲	خدمات رفاهی در نقاط گردشگری	۰٫۷۳۰	عامل اول: زیر ساخت خدماتی
۳	حضور راهنمایان آموزش‌دیده	۰٫۷۰۴	
۴	حفظ پاکیزگی محیط طبیعی	۰٫۶۵۰	
۵	مناسب‌بودن جذابیت فضاهای سنتی و فرهنگی	۰٫۷۹۲	عامل دوم: جاذبه فرهنگی – سنتی
۶	آسان بودن دسترسی از شهرهای اطراف	۰٫۵۵۷	
۸	ملموس بودن فرهنگ مهمان‌نوازی	۰٫۵۹۲	
۹	وجود رضایت کافی از خدمات گردشگری	۰٫۴۷۴	عامل سوم: تجربه گردشگری ملموس
۱۰	مناسب‌بودن کیفیت جاده‌ها	۰٫۴۳۱	
۱۱	مقصدی امن و مطمئن	۰٫۴۵۴	عامل چهارم: ایمنی و میراث گردشگری
۱۲	حفظ آثار تاریخی شهر	۰٫۳۹۴	
۱۴	وجود حس امنیت در شهر	۰٫۴۵۰	عامل پنجم: امنیت اجتماعی و فرهنگی
۱۵	محترمانه بودن رفتار مردم محلی	۰٫۴۳۳	
۱۷	جذابیت جاذبه‌های طبیعی	۰٫۵۵۹	عامل ششم: دسترسی – جاذبه‌های طبیعی
۱۸	دسترسی به مناطق طبیعی	۰٫۳۵۶	
۱۹	وجود موزه یا مراکز فرهنگی مناسب	۰٫۴۴۴	عامل هفتم: تنوع بخشی در پذیرایی فرهنگی
۲۰	مناسب‌بودن تنوع خدمات اقامتی	۰٫۳۴۰	– اقامتی
۲۱	مناسب‌بودن امکانات گردشگری	۰٫۳۳۱	
۲۲	دردسترس بودن تابلوهای راهنما و نقشه‌ها	۰٫۵۶۸	عامل هشتم: راهبری اطلاعاتی – محیطی
۲۳	حفاظت محیط‌زیست جاذبه‌های گردشگری	۰٫۴۳۶	
۲۴	در اختیار گذاشتن اطلاعات پیشینه تاریخی شهر	۰٫۳۵۹	عامل نهم: اطلاع‌رسانی فرهنگی – تاریخی

منبع: نگارندگان

این توزیع، امکان شناسایی نقاط قوت و ضعف در زیرساخت‌ها، خدمات و فضاهای گردشگری را فراهم می‌کند. این امر به برنامه‌ریزان شهری و متولیان گردشگری کمک می‌کند تا به طور هدفمند به بهبود این ابعاد بپردازند. برخی از مؤلفه‌ها، از جمله "زیرساخت خدماتی" و "جاذبه فرهنگی – سنتی"، دارای بار عاملی بالایی هستند که نشان‌دهنده اهمیت چشمگیر این ابعاد در جذب گردشگران و ارتقای تجربه آنهاست. در مقابل، مؤلفه‌هایی مانند "اطلاع‌رسانی فرهنگی – تاریخی" و "دسترسی به مناطق طبیعی"، با وجود ضرایب پایین‌تر، همچنان از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند و نیازمند توجه بیشتری در برنامه‌ریزی‌های آتی هستند.

این تحلیل همچنین برجسته می‌کند که تجربه گردشگری ملموس، حفظ امنیت و میراث تاریخی و تنوع پذیرایی فرهنگی – اقامتی، به عنوان ابعاد کلیدی در تعیین رضایت گردشگران و افزایش ارزش مکانی مقصد، باید در اولویت تصمیم‌گیری‌های توسعه‌ای قرار گیرند. همچنین، راهبری اطلاعاتی – محیطی و امنیت اجتماعی – فرهنگی، به عنوان شاخص‌هایی با اثر غیرمستقیم ولی پایدار بر تصمیمات گردشگران، اهمیت ویژه‌ای در توسعه گردشگری پایدار دارند. در مجموع، این جدول به عنوان یک چارچوب تحلیلی – تصویری، ابزاری قدرتمند برای شناسایی اولویت‌های توسعه گردشگری در مهدی‌شهر ارائه می‌دهد. با توجه به نتایج به دست آمده، اقداماتی

در راستای تقویت زیرساخت‌ها، بهبود دسترسی به مناطق گردشگری و افزایش کیفیت خدمات می‌تواند به تحقق یک مدل پایدار و مقاوم از توسعه گردشگری کمک کند.

بحث

یافته‌های این پژوهش با شناسایی نه مؤلفه کلیدی شامل: زیرساخت‌های خدماتی، جاذبه‌های فرهنگی - سنتی، تجربه گردشگری ملموس، امنیت و میراث تاریخی، امنیت اجتماعی - فرهنگی، جاذبه‌های طبیعی و دسترسی، تنوع خدمات پذیرایی - اقامتی، راهبری اطلاعاتی - محیطی و اطلاع‌رسانی فرهنگی - تاریخی، چارچوبی جامع از عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در شهرستان مهدی‌شهر ارائه می‌دهند. این یافته‌ها نشان می‌دهند که توسعه گردشگری در این شهر به صورت چندبعدی تحت تأثیر عناصر کالبدی، فرهنگی، اجتماعی و مدیریتی قرار دارد. بر اساس نتایج، زیرساخت‌های خدماتی با بالاترین بار عاملی، نقش محوری در تسهیل تجربه گردشگری ایفا می‌کنند.

مؤلفه زیرساخت خدماتی که به عنوان یکی از مؤلفه‌های با بالاترین بار عاملی در میان سایر عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شناسایی شده است، این یافته با مطالعات پیشینی که بر اهمیت زیرساخت‌ها در حمایت از توسعه گردشگری تأکید داشته‌اند (مانند کاظمیه، ۱۴۰۳؛ تیزرو، ۱۴۰۴)، همسو است. بنابراین، برنامه‌ریزان گردشگری باید توجه ویژه‌ای به بهبود و گسترش زیرساخت‌های خدماتی داشته باشند.

مؤلفه‌های جاذبه فرهنگی - سنتی و تجربه ملموس گردشگری نیز به عنوان عوامل مهم در جذب گردشگران شناسایی شده‌اند که در مطالعات متقی و همکاران (۱۴۰۰) و بیژنی و همکاران (۱۴۰۱) نیز مورد توجه قرار گرفته‌اند. در بعد امنیت و میراث تاریخی نیز نتایج نشان داد که شکل‌گیری ادراک مثبت از مقصد به محیطی امن و دارای هویت تاریخی قوی بستگی دارد که با مطالعات یونگ گوانگ زو و همکاران (۲۰۲۲) همسو است. همچنین، ضعف در مؤلفه‌هایی چون اطلاع‌رسانی فرهنگی - تاریخی و دسترسی به جاذبه‌های طبیعی می‌تواند موانعی جدی در مسیر گردشگری فراگیر ایجاد کند، موضوعی که در پژوهش تیکسیرا و همکاران (۲۰۲۴) نیز مطرح شده است.

در مجموع، یافته‌های این پژوهش بر لزوم طراحی برنامه‌های توسعه گردشگری جامع تأکید دارند که ابعاد مختلف کالبدی، فرهنگی، اجتماعی، امنیتی و اطلاعاتی را در نظر بگیرند. این رویکرد در مطالعات شی و همکاران (۲۰۲۱) و ین و همکاران (۲۰۲۱) نیز به عنوان مبنایی برای ارتقای اعتماد و ایمنی ادراک شده از مقصد معرفی شده است. بنابراین، مدل ارائه شده در این مطالعه می‌تواند به عنوان الگویی عملی برای برنامه‌ریزی مؤثر در شهرهای کوچک با ظرفیت‌های گردشگری مشابه مورد استفاده قرار گیرد.

نتایج

این پژوهش با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در شهرستان مهدی شهر با استفاده از روش تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) انجام شد. نتایج به دست آمده، نه مؤلفه کلیدی شامل زیرساخت خدماتی، جاذبه فرهنگی - سنتی، تجربه گردشگری ملموس، امنیت و میراث تاریخی، امنیت اجتماعی - فرهنگی، جاذبه‌های طبیعی - دسترسی، تنوع پذیرایی فرهنگی - اقامتی، راهبری اطلاعاتی - محیطی و اطلاع‌رسانی فرهنگی - تاریخی را به عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در این منطقه شناسایی کردند. این مؤلفه‌ها الگویی چندبعدی از ابعاد مختلف گردشگری در مهدی شهر ارائه می‌دهند.

یافته‌ها نشان دادند که زیرساخت‌های خدماتی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی نقش کلیدی در جذب گردشگران دارند، در حالی که تجربه گردشگری و احساس امنیت نیز به عنوان عوامل غیرمستقیم اما مؤثر در تصمیم‌گیری گردشگران عمل می‌کنند. این موضوع حاکی از اهمیت توجه به عوامل نرم و مدیریت‌پذیر در برنامه‌ریزی گردشگری است. در این راستا، پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزان و متولیان گردشگری در مهدی شهر توسعه را بر اساس این ابعاد چندگانه هدایت کنند. در این زمینه، تقویت زیرساخت‌ها، بهبود دسترسی به جاذبه‌های گردشگری، ارتقای کیفیت خدمات، افزایش رضایت گردشگران و آگاهی‌بخشی از میراث فرهنگی و تاریخی شهر باید در اولویت قرار گیرند. این اقدامات نه تنها به جذب مجدد گردشگران کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به تقویت هویت فرهنگی محلی و حفظ منابع طبیعی منجر شود و در نهایت بنیانی محکم برای توسعه پایدار گردشگری در این شهر باشد.

همچنین، لزوم توجه به مؤلفه‌هایی با بار عاملی پایین‌تر در برنامه‌ریزی‌های آتی احساس می‌شود؛ زیرا ضعف در این حوزه‌ها می‌تواند موانعی جدی در مسیر گردشگری فراگیر و پایدار ایجاد کند. بنابراین، همراهی جامعه محلی، افزایش مشارکت‌های فرهنگی و سرمایه‌گذاری در ارتباطات مؤثر و اطلاع‌رسانی شفاف، می‌تواند به افزایش رضایت جامعه میزبان و تحقق اهداف توسعه‌ای کمک کند. در مجموع، این پژوهش می‌تواند به عنوان چارچوبی علمی و عملی برای طراحی استراتژی‌های گردشگری مبتنی بر ظرفیت‌های محلی و توسعه پایدار در شهرستان مهدی شهر مورد استفاده قرار گیرد.

در مجموع، این پژوهش می‌تواند چارچوبی علمی برای طراحی استراتژی‌های توسعه گردشگری پایدار در شهرستان مهدی شهر باشد. بر اساس یافته‌های این تحقیق، چندین راهکار توسعه‌ای برای بهبود وضعیت گردشگری در مهدی شهر قابل پیشنهاد است:

تقویت زیرساخت‌های خدماتی: گسترش شبکه تابلوهای راهنما، افزایش خدمات رفاهی در نقاط گردشگری و بهبود کیفیت جاده‌ها.

احیا و حفظ میراث فرهنگی - تاریخی: برنامه‌ریزی منسجم برای مرمت و معرفی آثار تاریخی و فرهنگی شهر.

بهبود دسترسی به جاذبه‌های طبیعی: ایجاد مسیرهای مناسب دسترسی و ارتقای ایمنی مسیرهای منتهی به مناطق طبیعی.

تقویت فرهنگ مهمان‌نوازی: آموزش رفتارهای مهمان‌نوازانه به مردم محلی و مدیریت تعاملات فرهنگی.

گسترش تنوع خدمات اقامتی و فرهنگی: افزایش انواع امکانات اقامتی و فرهنگی برای جذب گروه‌های مختلف گردشگری.

تقویت اطلاع‌رسانی فرهنگی _ تاریخی: ایجاد مراکز اطلاع‌رسانی در محدوده جاذبه‌های گردشگری و تهیه محتوای تاریخی - فرهنگی جذاب برای گردشگران.

مدیریت محیط زیست گردشگری: برنامه‌های حفاظت از مناطق طبیعی و ایجاد فرهنگ حفظ محیط زیست در میان گردشگران و جامعه محلی.

در نهایت، باتوجه به تأثیر متقابل این عوامل، توصیه می‌شود رویکردی جامع و چندبعدی در برنامه‌ریزی گردشگری شهرستان مهدی شهر مدنظر قرار گیرد. همچنین، در مطالعات آتی می‌توان به صورت تطبیقی، وضعیت مهدی شهر با سایر شهرهای گردشگری استان سمنان مقایسه شود یا از روش‌های کیفی برای غنی‌سازی یافته‌های کمی استفاده کرد.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در پرسشگری‌های میدانی و پاسخ به سؤالات از هیچ کمکی دریغ نمودند، تشکر می‌کنند.

حمایت مالی

در نگارش این مقاله، بخشی از مطالب برگرفته از طرح جامع گردشگری شهر مهدیشهر است که به کارفرمایی شهرداری مهدیشهر در سال ۱۴۰۱ به انجام رسیده است.

منابع

- احمدی، مرتضی؛ ضیائی، محمود؛ واعظی، رضا؛ کاظمیان، غلامرضا. (۱۴۰۲). تحلیل مضامین عقلانیت در سند چشم‌انداز توسعه میراث فرهنگی و گردشگری کشور. مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۸(۶۲)، ۷-۳۶
<https://doi.org/10.22054/tms.2023.72287.2804>
- ایمانی خوشخو، محمدحسین؛ فرهادی یونکی، مجید. (۱۴۰۱). تأثیرگذاری زیرساخت‌های گردشگری در میزان وفاداری گردشگران (مطالعه موردی: شهر اصفهان). فصلنامه علمی پژوهشی گردشگری و توسعه، ۱۱(۱)، ۱-۱۴
[DOI:10.22034/jtd.2021.251974.2145](https://doi.org/10.22034/jtd.2021.251974.2145)
- باعقیده، نصرالله؛ علیزاده، کتابون؛ جعفری، حمید. (۱۴۰۱). ارزیابی اثرات شاخص‌های گردشگری فرهنگی در توسعه نمونه موردی شهرستان خواف. جغرافیا و مطالعات محیطی، ۱۱(۴۱)، ۹۵-۱۰۶
<http://dorl.et/dor/20.1001.1.20087845.1401.11.41.7.4>
- بیژنی، علی؛ ایمانی، عباس؛ تاجفر، رضا. (۱۴۰۱). نقش سیاست خارجی بر روند جذب گردشگر در چشم‌انداز ۱۴۰۴ فصلنامه علمی - پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۲(۲)، ۳۱۳-۳۲۹
<https://doi.org/10.22034/jgeoq.2022.287979.3100>
- تابش، سعید؛ نصرالله‌زاده، فاطمه؛ رمضان‌زاده لسبویی، مهدی. (۱۴۰۳). شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت گردشگری ورزشی دسترس‌پذیر (مورد مطالعه: سه استان شمالی ایران). مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۹(۶۶)، ۱-۴۰
<https://doi.org/10.22054/tms.2024.80113.2945>

- توکلی‌نیا، جمیله؛ هرائینی، مصطفی. (۱۳۹۷). ارزیابی میزان رضایت‌مندی گردشگران از کیفیت خدمات گردشگری بر اساس مدل کانو و سروکوا (مطالعه موردی: واحدهای پذیرائی محله دربند تهران). تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۸(۴۹)، ۲۴۱-۲۵۸. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22287736.1397.18.49.5.8>
- خادمی، حسین؛ رضازاده، ساجد؛ رضایی، زهرا. (۱۳۹۴). تحلیل تأثیر امنیت شهری در توسعه گردشگری (مورد مطالعه: شهر کرمان). پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، ۳(۱۲)، ۱۰۳-۱۲۶. http://pogra.jrl.police.ir/article_9689_08a8e70887cda0b86f1717e3a7f336b1
- خدیو، آمنه؛ هاشمی باغی، زینب. (۱۴۰۳). شناسایی عوامل مؤثر بر گردشگری رویداد با رویکرد کتابسنجی و شبکه‌های عصبی مصنوعی (ANN). مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۹(۶۷)، ۴۴-۱. DOI: [10.22054/tms.2024.79927.2941](https://doi.org/10.22054/tms.2024.79927.2941)
- سجاسی قیداری، حمدالله؛ یاراحمدی، میترا؛ شایان، حمید؛ سیفی، سیامک. (۱۴۰۳). گونه‌شناسی و اولویت‌بندی تعارض در مقاصد گردشگری با رویکرد ترکیبی متاستز و FDAH. مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۹(۶۸)، ۴۸-۱. <https://doi.org/10.22054/tms.2024.80806.2955>
- ضرابی، اصغر؛ محمدی، جمال؛ بابا خان‌زاده، ادریس. (۱۳۹۰). تحلیلی بر جاذبه‌ها و تسهیلات گردشگری منطقه اورامانات. جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، ۲۲(۳)، ۳۵-۵۲. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085362.1390.22.3.3.8>
- طرح جامع گردشگری شهر مهدی‌شهر. (۱۴۰۱). مهندسان مشاور کلک سلامتی فرجاد، ۱۱۸-۱۲۰
- عباس زاده، مظفر؛ پروین، راحله. (۱۴۰۴). بررسی نقش زیرساخت‌های گردشگری در توسعه گردشگری فرهنگی-میراثی (مورد پژوهی: مجموعه میراث جهانی تخت سلیمان). فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، ۶(۱)، ۱-۱۶. https://www.srds.ir/article_214075.html?lang=fa
- علیپور، عباس؛ بایندر، مژگان. (۱۳۹۴). مدیریت پایدار گردشگری (مطالعه موردی: شهر بجنورد). راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۴(۱۴)، ۱۱۵-۱۳۵
- کاظمیه، فاطمه. (۱۴۰۳). ارائه مدل ساختاری برای توسعه گردشگری روستایی در استان آذربایجان شرقی از دیدگاه ساکنان با رویکرد نظریه تبادل اجتماعی. مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۹(۶۵)، ۱-۳۶. <https://doi.org/10.22054/tms.2023.75889.2879>
- مسعودی راد، ماندانا؛ میرزایی، عنایت؛ گله دار، شادی؛ گله دار، شبنم. (۱۴۰۴). شناسایی پیشرانهای کلیدی مؤثر در توسعه گردشگری شهر خرم آباد: با تأکید بر زیرساخت‌های گردشگری. مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۹(۶۹)، ۱-۴۰. DOI: [10.22054/tms.2024.77934.2956](https://doi.org/10.22054/tms.2024.77934.2956)
- نظم فر، حسین؛ علوی، سعیده؛ حسن‌زاده، محمد. (۱۴۰۱). تحلیل رقابت‌پذیری گردشگری ایران در مقایسه با رقبای سند چشم‌انداز ۱۴۰۴. فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، ۱۱(۴۲)، ۱۷۰-۱۸۹

- Buckley, R. (2012). Sustainable tourism management .Environmental Management. 1042-1031, (5). DOI: [10.1007/s00267-012-9802-8](https://doi.org/10.1007/s00267-012-9802-8)
- Djurkin, J., & Soldić Frleta, D. (2021). tourism Dependency and Perceived Local Tourism Governance. Perspective of Residents of Highly-Visited and Less-Visited Tourist Destinations, Societies 11(3): 1-13 [http:// doi.org/10.3390/soc11030079](http://doi.org/10.3390/soc11030079)
- Fakfare, P., and Wattanacharoensil, W. (2020). Impacts of community market development on the residents' well-being and satisfaction. Tourism Review, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print.76(5): 1123-1140. <https://doi.org/10.1108/TR-02-2020-0071>
- Gursoy, D., & Sandström, J. (2018). The role of the tourism industry in sustainable development: A systematic review. Tourism Management Perspectives, 26, 73-86. DOI: [10.1016/j.tmp.2017.10.006](https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.10.006)
- Gursoya, D., Bogan, E., Dedeogl, B., Caliskan, C. (2020). Residents' perceptions of hotels' corporate social responsibility initiatives and its impact on residents' sentiments to community and support for additional tourism development. Ournal of Hospitality and Tourism Management, 39(3):117-128. [http:// doi.org/10.1016/j.jhtm.2019.03.005](http://doi.org/10.1016/j.jhtm.2019.03.005)
- KC . Birendra, D., Adity, D., & Tek, B. (2021). Tourism and the sustainable development goals: Stakeholders' perspectives from Nepal. Tourism Management Perspectives, 38:100822 [http:// doi.org/10.1016/j.tmp.2021.100822](http://doi.org/10.1016/j.tmp.2021.100822)
- Kim, J. H & ,Fesenmaier, D. R. (2015). Sharing tourism experiences: The role of social media .Tourism Management 115-101,47. DOI: [10.1016/j.tourman.2014.10.004](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.10.004)
- Klepej, D., & Marot, N. (2024). Considering urban tourism in strategic spatial planning. Annals of Tourism Research Empirical Insights, 5, 100136. <https://doi.org/10.1016/j.annale.2024.100136>
- Kruczek, Z., Szromek, A. R., Walas, B., & Mazanek, L. (2022). Sources of conflict among tourism stakeholders in historical cities. Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events,16(3): 117-138. [http:// doi.org/10.1080/19407963.2022.2027953](http://doi.org/10.1080/19407963.2022.2027953)
- Lee, J. h. (2022). Managing conflict by mapping stakeholders' views on ecotourism development using statement and place Q methodology. Journal of Outdoor Recreation and Tourism, 37(1):100453, [http:// doi.org/10.1016/j.jort.2021.100453](http://doi.org/10.1016/j.jort.2021.100453)
- Porter, M. E. (2014). Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance .Free Press .
- Smith, M., & Richards, G. (2013). The role of creativity in tourism development: The case of creative tourism. Journal of Tourism and Cultural Change, 11(1), 13-27. DOI: [10.1080/14766825.2013.776105](https://doi.org/10.1080/14766825.2013.776105)
- Spitler, A. & O'Sullivan, D (2018). Social tourism: A new way to achieve social equity .Tourism Management Perspectives 65-57,27 DOI: [10.1016/j.tmp.2018.04.001](https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.04.001)
- Vanhove, R. (2022). The Economics of Tourism Destinations Theory and Practice. <https://doi.org/10.4324/9781003258186>
- Wang, L. (2021). Causal analysis of conflict in tourism in rural China: The peasant perspective. Tourism Management Perspectives, 39:100863. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2021.100863>
- World Economic Forum. (2025). Future of Travel and Tourism: Embracing Sustainable and Inclusive Growth. In collaboration with Kearney. <https://www.weforum.org/publications/future-of-travel-and-tourism-2025>
- Xiang, Z & ,Fesenmaier, D. R. (2017). Big data analytics in tourism: A systematic review of the literature .Tourism Management. 93-77,62. DOI: [10.1016/j.tourman.2017.05.002](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.05.002)